

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Randvoorwaarden van Calvijn

In de inrichting van de kerk is veel in beweging. Of je nu wel of niet de analyse van die verandering deelt van de deputaten Dienst en Recht, onlangs in dit blad besproken, daar kun je niet onderuit. In de ene gemeente gaat het nog niet zo toe als, zeg maar, dertig jaar geleden; een andere past nieuwe

vormen van kerkzijn toe, soms nog als experiment. Wie tot ambtsdrager gekozen wordt, kan niet meer aan zijn opa vragen hoe het allemaal ook weer zat, want er is veel veranderd. Dingen die vijftientig jaar geleden als nieuw en stimulerend ervaren werden, gelden nu als te belastend. Activering van de gemeente in pastoraal en diaconaal opzicht is zowel een bijbels uitgangspunt als een noodzaak.

J.H. Kuiper ■

In dit nummer

Kerkelijk leven - J.H. Kuiper
Randvoorwaarden van Calvijn 281

Meditatief - E. Brink
Aanvaard elkaar 284

Wandelen met God - B. Luiten
Leven met risico's 285

Achtergronden - A. v.d. Sloot
Vragen bij het exegetische fundament 287

Van binnen naar buiten - H.J. Takken
Belonging of believing 290

Meegelezen - T. Groenveld
Maakbaar? 292

Uit de kerken

Vaak klinkt er dan een beroep op Calvijn die duidelijk gemaakt zou hebben dat de concrete inrichting van de kerk niet rechtstreeks wegge- lopen is uit het Nieuwe Testament. In de kerk- inrichting die hij voorstond, is veel van zijn eigen tijd te herkennen. Dit geeft dan de vrij- heid om in onze tijd volop te experimenteren. Tegelijk kom je dan onze eigen confessie tegen die ook het een en ander over de ambtsdragers en hun taak zegt, naast de kerkorde en de bevestigingsformulieren. Voor je het weet wordt de aan Calvijn ontleende vrijheid uitge- speeld tegen de dingen die we met elkaar daarin afgesproken hebben. Welke randvoor- waarden kun je van Calvijn leren voor de inrichting van het kerkelijk leven en de taak van de ambtsdragers vandaag? Dat is de insteek van dit artikel.

Invulling van het ambt

Het is handig om eerst te beseffen waar we zelf staan. Wie kennis neemt van het denken over de taak van ambtsdragers, ziet dat daarin als vanzelf een voortdurende verschuiving optreedt en aanpassing aan de tijd waarin we leven. Wie nu ouderling of diaken is, doet dat anders dan vijftig jaar geleden en die weer anders dan zijn voorganger van een halve eeuw terug. Het aandachtsveld is enorm en de mogelijkheden zijn beperkt. In welke tijd je ook leeft, het maakt dat je moet kiezen en in je keuze de inzet van je gaven afweegt tegen de vragen van je tijd.

Als je het zou beschrijven (voor de predikant is dat gebeurd: G.Heitink, *Biografie van de dominee*, Ten Have 2001), zou je merken dat er een constante factor is: er zijn ambtsdragers, en dat in de invulling van het ambt er veel verschil is. Je hebt Calvijn niet nodig om je ambt anders in te vullen dan vijftig jaar geleden. Dat gebeurt ook wel zonder zijn goedkeuring achteraf.

Bijbels onderwijs

Calvijn heeft meer dan een boekenkast vol werken nagelaten. Ik ben geen kenner van zijn oeuvre, laat staan dat ik een en ander in het Frans of Latijn nageplozen heb. Gelukkig was hij een systematisch man, die op een bijzonder mooie manier een en ander voor ons samenvatte in wat nog steeds naar huidige begrippen een dik boek is: de *Institutie*. Die heeft een aantal uitgaven gekend, waarin je zijn gedachtegang ziet groeien. Het moet een boeiende tijd

deel van ons nageslacht over onze gedachtespinsels, waarvan wij de overtuiging hebben dat ze voluit bijbels zijn.

- Wie dan de *Institutie* leest over de leraren en dienaren der kerk, hun verkiezing en ambt (Boek IV, III), valt op dat Calvijn niets anders wil dan de dingen opzetten vanuit de Bijbel. Hij verwijst constant naar de belangrijke passages over de ambten in het Nieuwe Testament. Voor hem is een ding belangrijk, dat je vanuit de Bijbel laat zien hoe de kerk er in je eigen tijd uit hoort te zien. Luister alleen al naar de eerste zin van zijn betoog: *Nu moeten wij spreken over de orde, door welke de Here wil, dat zijn kerk bestuurd wordt.*
- Dat hangt samen met zijn overtuiging dat het Woord van God centraal staat. Vorm en inhoud zijn bij hem onlosmakelijk verbonden. Wie beseft dat hij leeft van Gods woord, moet datzelfde woord wel als richtsnoer hebben voor heel zijn leven, ook voor de inrichting van de kerk. Die is niet 'neutraal', maar een onderdeel van je geloof.
- De bandbreedte die Calvijn geeft, is dus geen andere dan die van de Bijbel zelf. Je kunt uiteraard met hem in gesprek gaan over de vraag of hij de Bijbel goed gelezen heeft (Trimp constateert ook dat de exegetische fundering ongetwijfeld versterkt kan worden). Je kunt je alleen terecht op hem beroepen als je jezelf onder dezelfde tucht van Gods woord stelt en even precies probeert te luisteren wat dat woord vandaag zegt.
- Omdat het Woord van God alleen gezag heeft, kun je ook verdragen dat anderen kritische kanttekeningen plaatsen bij de dingen die je zelf in alle oprechtheid eraan ontleent. Het Woord is onfeilbaar, mijn theologisch inzicht niet.

het Woord is onfeilbaar, mijn theologisch inzicht niet

geweest zijn, waarin afscheid genomen werd van de Roomse ambtconstructies die gelovigen afhankelijk maakten van die ene man in Rome. Veel mensen hebben die gang van zaken beschreven. Ik verwijs alleen maar naar C. Trimp, *Ministerium, een introductie in de reformatische leer van het ambt*, Groningen 1982. Hij beschrijft hoe Calvijn geworsteld heeft om een schriftuurlijke invulling van de ambten te geven en ook hoe de laatste tekst van de *Institutie* van die worsteling de sporen laat zien. De conclusie is dan (p. 102): "Hij heeft ons geen biblicistische kerkorde, maar een schriftuurlijke inrichting van de kerkregering nagelaten". Deze conclusie lijkt vandaag de vrijheid te geven voor het experiment.

Naar mijn overtuiging moet je daar wel een aantal kanttekeningen bij maken:

- Het is de conclusie die wij na verloop van een aantal eeuwen trekken. Wij zien hoe Calvijn en zijn collega's kinderen van hun tijd waren. Hoe hebben ze zelf echter hun opstelling ervaren. En bovendien: wat is het oor-

Calvijn en onze belijdenis

Zelf hebben we als kerken ons uitgesproken over de inrichting van de kerk in de belijdenis. Vooral de *Nederlandse Geloofsbelijdenis* is hier van belang, artikel 30 en volgende. Soms krijg ik de indruk dat de vermeende vrijheid die bij Calvijn gevonden wordt, uitgespeeld wordt tegenover wat we samen daar onder woorden brengen. Het keurslijf van de belijdenis tegenover de vrijheid van Calvijn.

Nu is dat al heel onwaarschijnlijk, omdat onze geloofsbelijdenis teruggaat op die van de Franse kerken. Calvijn heeft voor de opstelling daarvan een ontwerp gemaakt dat vrijwel geheel overgenomen is (zie L. Doekes, *Credo*, p. 51). Als je naar aanleiding van Calvijn vrijheid vindt om dingen te veranderen, moet diezelfde vrijheid in de geloofsbelijdenis van ons aan te wijzen zijn.

Naar mijn overtuiging is die er ook:

- Hetzelfde kader wordt aangewezen: wat heeft de Heere ons geleerd in zijn woord.
- Hetzelfde overzicht van de functies van het ambt wordt aangewezen: er zijn dienaren, ouderlingen en diakenen.

- Heel beknopt wordt iets gezegd over de invulling van hun taak.
- Zo hebben we voor onszelf de randvoorwaarden onder woorden gebracht waaraan de invulling van de ambten in de praktijk moet voldoen. Of je nu Calvijn leest of de belijdenis, dat maakt in wezen niet zoveel uit.

Visie en uitwerking

De vraag blijft dan waarom de belijdenis toch als keurslijf ervaren wordt. Dat zou te maken kunnen hebben met de manier waarop we dat geschrift gebruiken. In de tijd waarin wij leven, onderscheiden we keurig tussen missie, en de uitwerking daarvan in visie en strategie. Terwijl de missie van een instelling onopgeefbaar is (die geeft het bestaansrecht weer), kan de visie en de uitwerking daarvan aangepast worden. Ik vermoed dat we in de praktijk de uitwerking inlezen in de belijdenis, alsof die een weerspiegeling is van de manier waarop we vandaag ons kerkelijk leven ingericht hebben. Als de belijdenis met Calvijn zegt dat er dienaars, opzieners en diakenen moeten zijn, horen we als vanzelf onze kerkenraad met de taakomschrijving die de beste mannen meegekregen hebben. Een taakomschrijving die te vinden is in de kerkorde en in de bevestigingsformulieren. Toch is het goed te onderscheiden tussen die kerkelijke papieren. Kerkorde en formulieren zijn een uitwerking van wat we formuleren in de belijdenis, maar ze vormen niet de traditie waarin we de belijdenis moeten uitleggen. Een paar voorbeelden:

- Vroeger, voor 1978, kende de kerkorde vier ambten. Ook het doctorenambt werd genoemd. Je kunt deze taak in de reformatorische kerk van de zestiende eeuw aanwijzen. Later raakte dat in onbruik. De redactie van 1978 noemt dit ambt dan ook niet meer, maar onderscheidt wel varianten in het ambt van dienaar van het Woord.
- In dezelfde tijd, de jaren zeventig van de twintigste eeuw, is diepgaand nagedacht over de invulling van het diakenambt. De nieuwe inzichten daarover werden uitgesproken in het herziene gedeelte van het bevestigingsformulier over de diakenen. We zijn nog steeds bezig om die inzichten in de praktijk van het kerkelijk leven vlees en bloed te geven. Misschien wordt het tijd om het gedeelte over de ouderlingen te herzien in de richting van de huidige invulling van dat ambt.

Geen van beide voorbeelden gaf aanleiding of was noodzaak om de belijdenis aan te passen.

De contouren van een schriftuurlijke leer over het ambt blijven daarin voldoende zichtbaar.

het is goed te onderscheiden tussen die kerkelijke papieren

Als je het zo zegt, verwacht je van de belijdenis ook niet teveel. Grondlijnen zijn aangegeven en ze geven ruimte om in je eigen tijd daaraan invulling te geven. Uiteraard is het altijd mogelijk dat je tot het inzicht komt dat de belijdenis veranderd of aangevuld moet worden.

De verwarring komt, vermoed ik, voor een deel voort uit het prachtige principe dat we met Calvijn delen, dat de Bijbel uitgangspunt is. Of je nu bezig bent de missie en de visie van de kerk te omschrijven (veel plaatselijke gemeenten zijn daarmee bezig), of dat je op het terrein van de uitwerking in de praktijk komt, overal kom je Gods woord tegen. Maar daarmee heeft niet elk document dezelfde status. Er is verschil. Terwijl we afgesproken hebben ons te houden aan de kerkelijke afspraken, kan daarover ook vrij gediscussieerd worden.

Calvijn inhoudelijk

In dit eerste artikel is alleen geschreven over de manier waarop we met ons verre kerkelijk verleden in Calvijn omgaan. De bedoeling was om terug te gaan naar enige nuchterheid. Calvijn had zeker niet de bedoeling om zijn kerkinrichting als het patroon voor de kerk van alle tijden aan te wijzen. Hij had in de praktijk van Geneve ook te maken met de beperkingen voor de uitwerking vanuit de samenleving in die stad. Je moet ook beseffen dat je ongelijksoortige dingen vergelijkt als je onze praktijk van vandaag legt naast zijn opmerkingen in de *Institutie*.

In een volgend artikel wil ik proberen na te gaan wat Calvijn inhoudelijk zegt over de ambten in de kerk en of we daar in de discussie van vandaag bij kunnen aansluiten. Wat zegt zijn inzet op de dienaar van het Woord als gezant van Christus over het huidige gesprek over status tegenover inhoud van het ambt bijvoorbeeld.

Ds. Jan Kuiper is productontwikkelaar bij 'Steunpunt Gemeenteopbouw'.

Aanvaard elkaar

**Aanvaard elkaar daarom ter ere van God,
zoals Christus u heeft aanvaard.
Romeinen 15:7**

E. Brink ■

Wijs elkaar niet van de hand, reik elkaar de hand. Aanvaard elkaar met alle verschillen van dien. En die waren er in de gemeente te Rome. De ene groep wordt door Paulus aangeduid als de zwakken, de andere als de sterken. Iedere groep met zijn uitgesproken voorkeuren en gevoeligheden. Aanvaard elkaar. Wederkerig dus! Niet alleen de sterke moet de zwakke aanvaarden, ook omgekeerd de zwakke de sterke. Ieder mag dan overtuigd zijn van zijn eigen gelijk en zijn heilig huisje erop nahouden. Het komt erop aan dat je de ander niet het gevoel geeft hem of haar niet meer als broeder of zuster te accepteren. Je hoeft het niet met elkaar eens te zijn om één te zijn. Het is juist de ander in zijn anders zijn aanvaarden.

Aanvaard elkaar! Niet punt uit, maar komma..., zoals ook Christus ons aanvaard heeft. Dat is meer dan een vergelijking. Het is een krachtige onderbouwing. Aanvaard elkaar omdat Christus ook ons aanvaard heeft. Hij heeft de zwakheid van zowel de sterke als de zwakke op Zich genomen. Als Christus ons nu neemt zoals we zijn (geworden), met al onze onhebbelijkheden, tekortkomingen, gebreken en noem maar op, wie zijn wij dan dat we die ander, die door Christus aan ons is verbonden, niet zouden accepteren?

Vanuit onze aanvaarding door Christus wordt de noodzaak duidelijk van de aanvaarding van elkaar. Je kunt elkaar pas goed aanvaarden als je eerst beseft hoe Christus jou aanvaard heeft. Eerst de verticale en dan de horizontale lijn trekken. Zo wordt het kruispunt van de gemeenschap getrokken. Die verticale lijn wordt nog eens onderstreept door: ter ere van God! Elkaar aanvaarden, zodat God de eer (van zijn werk) krijgt.

In het licht van Gods heerlijkheid komt de betrekkelijkheid van onze eigen inzichten en onderlinge verschillen naar voren. De eer van God die Christus in heel zijn optreden richting gaf. Alles heeft Hij eraan gedaan om u en mij te aanvaarden zodat God de eer kreeg. Omdat Christus ons zo sterk heeft aanvaard, moeten wij elkaar leren aanvaarden. En dat niet alleen in woorden, maar metterdaad.

Ds. Egbert Brink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Waddinxveen.

Leven met risico's

wandelen met God

Wereldwijd zijn enorme risico's genomen.

Vele miljarden dollars zijn in een paar dagen verdampt.

Paniek op de beurzen tot gevolg.

Paniek ook in mensenlevens?

B. Luiten ■

Dom?

Er is veel onzeker in deze tijd. Maatschappelijk, maar ook financieel en economisch. We hebben een open economie, zoals dat wordt genoemd. Alle materiële tegenslagen van over de hele wereld kunnen bij ons hun weerslag hebben.

Kun je dan nog wel ergens aan beginnen, een bedrijf starten of daarin deelnemen? Is dat geen onverantwoord risico?

Ik sprak iemand wiens bedrijf failliet was gegaan. Hij had een groot schuldgevoel. 'Had ik die onderneming wel moeten beginnen? Ben ik dom geweest? Nu is al dat geld weg!'

Het kan niet anders of veel mensen zijn in de afgelopen tijd in stilte geld kwijtgeraakt. Daar kun je van in de problemen komen, ook relationeel door verwijten die je worden gemaakt. 'Doe dan ook niet zo stom!'

Je brood uitwerpen

Laten we dan eerst met enige nuchterheid constateren, dat leven zonder risico's niet bestaat. We moeten allemaal aan het werk om te voorzien in ons levensonderhoud, maar er is geen garantie dat al die arbeid rendabel zal zijn. We moeten zaaien, maar zijn voor de oogst afhankelijk van het weer. We stappen in de auto, maar weten niet wat ons onderweg overkomen zal. Onze kinderen gaan op een goed moment op de fiets naar school, je houdt je hart soms vast, maar het is niet anders, je kunt ze niet hun hele leven bij het handje houden.

Zo zijn er vele voorbeelden te noemen. Er is geen houvast dan in God alleen. Verder kan alles instorten, tegenvallen en teleurstellen. Toch moet je leven en aan de slag gaan.

De Prediker schrijft vanuit zijn levenswijsheid, dat je nooit zult zaaien als je altijd op de wind let. En dat je niet zult durven oogsten als je altijd naar de wolken kijkt. Je kent de wegen van de wind niet, je kent het kind dat in de moederschoot groeit niet, zo ken je ook de daden van God die alles maakt niet (Pred. 11). De boodschap is: denk groot van God, als het begin van alle (ook economische) wijsheid.

De wereld is hard. Veel mislukt. Mensen bedriegen elkaar, of kiezen tenminste vooral voor zichzelf. Als het spannend wordt, is het ieder voor zich. Rampen treffen de aarde. Toch is in deze wereld God aanwezig. Centraal in het gewoel van de volken staat de betekenis van het kruis

van Jezus Christus. Hij betaalde, Hij draagt, Hij onderhoudt, Hij regeert. Zomer en winter, regen en droogte, dag en nacht worden door Hem in stand gehouden, volgens het verbond met Noach en alle creatuur.

Ga dan aan het werk, terwijl je ziet op Hem. 'Werp je brood uit op het water', zegt diezelfde Prediker. Eet niet alles op dus, maar investeer ook, in scheepvaart, in handel, in een onderneming, in je werk. Verdeel het brood wel, steek niet alles in één schip, want je weet niet wat zal lukken en wat niet.

Prachtige wijsheid! Doe verstandig, spreid de risico's, maar ga wel durven! Ga in deze wereld niet aan de kant zitten. Laat je niet regeren door angst. Doe voorzichtig, maar blijf wel actief. Niet alles zal je lukken, je zult tegenslagen ondervinden. Veel heb je niet onder controle. Toch vergist God Zich niet door ons hier en nu het leven te geven. Hij zal de wereld leefbaar houden. Hij heeft alles onder controle, ter wille van ons mensen. Zijn beloften gaan in vervulling, hoe dan ook, daarin is Hij niet afhankelijk van ons succes of resultaat. In dat geloof zijn wij daar ook niet afhankelijk van. We gaan met deze wereld om in het besef dat zij bezig is voorbij te gaan. Dat kan, we zijn onderweg, de doelen voor hier en nu moeten we niet te hoog stellen.

Je dagelijks brood waarderen

Toch is dat precies onze valkuil: de doelen voor hier en nu te hoog stellen! De westerse mens wil alles, en hij wil het nu. Massaal wordt daarop ingespeeld door leveranciers en financiers. De één wil je van alles verkopen, de ander wil het wel voor je betalen. Totdat je klem zit in je afbetalingen en bij de minste geringste tegenslag niet aan je verplichtingen kunt voldoen.

Dat is een belangrijke oorzaak van de financiële puinhoop in de Verenigde Staten. Per hoofd van de bevolking is daar een schuld van gemiddeld \$ 9.000,-, volgens cijfers van enige maanden terug. Deze cijfers hebben betrekking op consumptieve kredieten. Daarnaast werden de hypotheeken steeds hoger, in de verwachting dat de huizen meer waard zouden worden. Al dat geld is ook bij voorbaat uitgegeven. Welja! Waarom doen banken dat, gaan ze zover met risicovolle geldverstrekking? Wel, omdat die leningen met extra risico ook extra veel rente opleveren. Dat is pas winst! Zolang het goed gaat. Mensen kopen graag aandelen van dat soort banken, want die stijgen sneller in waarde.

Zo werd het één grote kluwen, onontwarbaar, geheel gedreven door hebzucht. Niet dat we het aan deze kant van het grote water veel beter doen. Hier kan de economie een stootje hebben, wordt gezegd. Maar hier is het net zo goed praktijk dat je de overwaarde van je huis kunt opnemen om met dat geld iets leuks te doen. Overwaarde? Wie bepaalt dat? Voor hoe lang? Huizenprijzen zijn de pan uitgerezen, kan hier niet hetzelfde gebeuren als in Amerika? Ik ben geen econoom, maar ik lees in de Bijbel wel dat je niet moet leven in dingen die te groot voor je zijn (Psalm 131). Dat wil zeggen: zoek het geluk niet steeds buiten de grenzen van wat je hebt! Wij leren bidden om dagelijks brood. Dat is brood voor vandaag. Wie dat vraagt aan de Heer, belooft impliciet dat hij dankbaar en tevreden (!) zal zijn als hij dat krijgt. Wij vragen geen brood voor morgen. Daarin komt mee, dat het ook niet de bedoeling is het brood van morgen vandaag alvast op te eten. Wat precies aan de orde is met consumptieve kredieten. Mensen worden in de gelegenheid gesteld geld uit te geven dat ze nog verdienen moeten. Let wel, in die wereld vol tegenslagen, waarin lang niet alles lukt, waarin zelfs je gezondheid een broos bezit is. Het geleende bedrag per hoofd van de bevolking zal ook in ons land niet gering zijn. Mensen en banken gaan tot het uiterste. Totdat je hoofd vol zit met materiële

barmhartigheid is geen luxe, het is de grondwet in Gods koninkrijk.

hoogmoed of wanhoop.

Dan vooral komt de Prediker naar je toe, in de naam van de Heer. Door wie laat jij je regeren? Laat je niet regeren door angst, was de eerste insteek. Maar laat je vooral ook niet regeren door materie, want dat is allemaal 'ijdelheid', het gaat voorbij. Er zijn dagen dat je kunt bouwen, maar daarna komen de dagen dat je moet afbreken. Je weet niet wanneer, je weet niet hoeveel, ga daar dan niet in op! Brood uitwerpen op het water is investeren, met de bedoeling dat het resultaat oplevert of tenminste waardevast is. Dat is geen brood dat je opeet. Maar consumptieve kredieten (de naam zegt het al) zijn geen waardevaste investeringen. Het is een manier om nu al te consumeren wat je nog niet hebt verdiend en wat God je nog niet gaf. Je dagelijks brood voor 2012 krijg je in 2012, om een voorbeeld te noemen, niet nu. Als je dat nu al opeet, moet je niet raar kijken als het straks op is. En vooral, hoe ga je vandaag dan bidden? Hoe kun je nu dan nog tegen God zeggen dat je dankbaar en tevreden bent met wat je voor vandaag ontvangt?

Je brood delen

Het risico bestaat bovendien, dat anderen door ons gedrag in grote moeite komen. Als wij zoveel opmaken, blijft er weinig over om te

delen met de armen. Mensen die te veel risico hebben genomen, zullen streng bezuinigen moeten. Alleen het hoognodige kan nog worden betaald. De giften vallen dan al gauw af. Jammer dan.

Ja, dat is zeker jammer, en méér dan dat! Want je 'bezit' was nooit van jou alleen, het was ook om Gods liefde te laten circuleren in de zorg voor je naaste. Dagelijks zien we hoeveel nood er in de wereld is. Hulp is nodig, hulp is ook goed, God geeft zo dat mensen elkaar nodig hebben.

Maar wie zich laat regeren door hebzucht, is bezig met zichzelf. Die heeft maar één manier van rekenen: naar zich toe. Dat zal alleen maar erger worden wanneer de torenhoge leningen gaan knellen. Afhankelijke derden worden dan het kind van de rekening. Over onrecht gesproken. Want barmhartigheid is geen luxe, het is de grondwet in Gods koninkrijk.

Nooit tevergeefs

Of je het goed of fout hebt gedaan, is dus niet zonder meer af te lezen aan het resultaat. Je verstand moet je goed gebruiken, toch is het vooral een zaak van het hart. Waar ben je op gericht in de dingen die je onderneemt?

Waarom neem je de risico's die je neemt? Het helpt als je deze zaken meeneemt in je gebed, om ze aan de Heer voor te leggen. Het is goed om Hem te kennen in al je wegen (Spr. 3:6). Dat zal een voortdurende toets in zich hebben, of je wel zuiver bent in je motieven. Kun je met de Heer praten over je plannen, of gaan ze eigenlijk buiten Hem om? Wil je in alles van Hem afhankelijk zijn, en met het resultaat Hem dienen? Het kan zeker geen kwaad om dat van te voren te beloven. Als je dat doet, zul je merken dat het hijgen naar succes sterk gerelativeerd zal worden. Want de Heer geeft meer dan jij ooit verdienen of bereiken kunt. Dat is het kader waarin je gaat werken...

En je zult merken dat een zuiver hart belangrijker is dan alles. Om recht voor God te staan, in voor- en tegenspoed.

Om vervolgens te geloven, dat al je arbeid, hoe moeizaam ook, nooit tevergeefs zal zijn in de Heer. Dat wordt letterlijk zo beloofd in 1Kor. 15:58. Pogingen om een goed werk te verrichten kunnen op niets uitlopen in deze wereld, mensen kunnen je uitlachen of verwijten maken, maar de Heer zal nooit vergeten als je van begin af aan alles in zijn hand hebt gelegd. En dat je in deze risicovolle wereld toch hebt durven ondernemen, luisterend naar Hem die je aanmoedigt er te durven zijn. De Heer telt namelijk niet het resultaat in je portemonnee, maar in je hart.

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Vragen bij het exegetische fundament

In de huidige kerkelijke discussie over de echtscheiding nemen de woorden van onze Here Jezus Christus uit Matteüs 5:31 en 32 en Matteüs 19:8 en 9, een belangrijke plaats in.

A.v.d. Sloot ■

In de eerstgenoemde tekst zegt Jezus (ik citeer de NBV): *Er werd gezegd: Wie zijn vrouw verstoot, moet haar een scheidingsbrief meegeven. En Ik zeg jullie: ieder die zijn vrouw verstoot drijft haar tot overspel – tenzij er sprake was van een ongeoorloofde verbintenis; en ook wie trouwt met een verstoten vrouw, pleegt overspel.* En in Matteüs 19:8 en 9 antwoordt onze Here Jezus op de vraag waarom Mozes **voorgeschreven** heeft dat wie zijn vrouw verstoot haar een scheidingsbrief moet meegeven: *Omdat u harteloos en koppig bent, daarom heeft Mozes u toegestaan uw vrouw te verstoten.* Maar dat is niet vanaf het begin zo geweest. Ik zeg u: wie zijn vrouw verstoot en met een ander trouwt, pleegt overspel, tenzij er sprake was van een ongeoorloofde verbintenis.

De woorden 'voorgeschreven' en 'toegestaan' heb ik in de tekst vet afgedrukt om direct duidelijk te laten zien dat Jezus wat Mozes over de scheidingsbrief zegt toch even anders taxeert dan de Joden in zijn tijd. Jezus geeft aan dat Mozes als wetgever wordt geconfronteerd met een bestaande echtscheidingspraktijk en staat vervolgens het gebruik van de scheidingsbrief toe. Dat is wat anders dan dat Mozes dit voorschrijft. Mozes houdt in dezen rekening met wat vroeger wel genoemd werd 'de hardigheid van het hart bij de mensen'. We zouden zeggen: de zondige, egoïstische aard van de mens, die maar al te vaak zich uit in daden en woorden van harteloosheid en liefdeloosheid.

Historische context

Waar onze Here Jezus tegen aan loopt in zijn dagen is dat in het bijzonder de Farizee Joden met een verwijzing naar wat Mozes zegt over de scheidbrief hun vaak liefdeloze echtscheidingspraktijken goed praten. Om de meest onbenullige redenen werd soms een vrouw weggezonden. Bijvoorbeeld de vrouw zou niet lekker koken. Uit ergernis hierover kon het gebeuren dat de man dan zijn vrouw wegstuurde. En dat werd dan achteraf (heel schijn-

heilig) ook nog goedgepraat, want de man gaf zijn vrouw immers naar het gebod van Mozes een scheidbrief mee. De man hield zich keurig aan de regeltjes! Tegen deze achtergrond laat de Here Jezus in zijn antwoord zien dat door zo met de wet van God om te gaan, de wet van God helemaal wordt misverstaan. De wet van God moet *geestelijk* opgevat moet worden. God vraagt in zijn wet het hart van de mens: God liefhebben boven alles en de naaste liefhebben als je zelf. Voor de gehuwden betekent dit: de aan elkaar beloofde liefde en trouw nakomen. Heel concreet bepaalt de Here Jezus zijn gehoor daarbij door op het paradijs terug te grijpen. Weliswaar stond Mozes het gebruik van de scheidbrief toe, maar vanaf het begin is het zo niet geweest. Jezus zegt: *Ik zeg u: wie zijn vrouw verstoot en met een ander trouwt, pleegt overspel, tenzij er sprake was van een ongeoorloofde verbintenis.*

Actuele discussie

De discussie die momenteel gaande is binnen de kerken spits zich toe op de taxatie van het tussenzinnetje *tenzij er sprake was van een ongeoorloofde verbintenis*. In de Statenvertaling worden deze woorden zo weergegeven: anders dan om hoererij en in de NBG-vertaling-1951: om een andere reden dan hoererij. In de paralleltekst uit Matteüs 5:32 lees je in de NBG-vertaling in plaats van 'hoererij' het woord 'ontucht'. En in de Luthervertaling tref je daar ook nog het woord 'overspel' aan.

Deputaten Echtscheiding namen in hun rapport aan de Generale Synode van Amersfoort Centrum (2005) hun uitgangspunt in het standpunt dat Prof. dr. J. van Bruggen op dit punt inneemt in zijn commentaar op Matteüs. Volgens Van Bruggen stelt Jezus zich in de confrontatie met de Joden, die in Matteüs 19 wordt getekend, op 'als een wetgever met gezag, als de meerdere van Mozes. En Hij verbiedt de ontbinding van het huwelijk.' (pg. 360). Stond Mozes, rekening houdend met de hardigheid

van het hart, aan de Joden het gebruik van de scheidbrief toe, Jezus keurt het wegzenden van je vrouw af. Met een verwijzing naar Van Bruggen (1990,101) schrijven deputaten letterlijk in hun rapport: 'In Mozes' wet moest vanwege de hardheid van het hart (als een houding tegenover Góð) een regeling komen tot inperking van de zonde, maar voor het ingaan in Gods rijk is het wegdoen van de zonde noodzakelijk. Christus keurt dus zonder meer het wegzenden van je vrouw af. Ook om een andere reden dan ontucht'. (p. 25,26)

Bij lezing op het commentaar van Matteüs viel mij op dat hier een samenvatting van de opvatting van Van Bruggen wordt gegeven. Het zinnenetje 'Christus keurt dus zonder meer het wegzenden van je vrouw af' tref je letterlijk zo niet aan in zijn commentaar. Maar afgezien daarvan, hoe zit het nu precies met de genoemde uitzondering, als Jezus het **zonder meer** afkeurt als iemand zijn vrouw wegzendt? Jezus voegt toch aan zijn woorden: *wie zijn vrouw verstoot en met een ander trouwt, pleegt overspel* een 'tenzij' toe: *tenzij er sprake was van een ongeoorloofde verbintenis*. Hoe zit dat precies?

Over de genoemde uitzondering zegt Van Bruggen, dat de regel is dat een scheidbrief het huwelijk niet ontbindt. De uitzondering 'tenzij wegens hoererij' heeft betrekking op deze regel. Gevallen van hoererij laat Christus buiten beschouwing. Bij hoererij is de echtbreuk al een feit. Letterlijk schrijft Van Bruggen in zijn commentaar op Matteüs 19:9 (p.361): 'Ook hij (de man die een gescheiden vrouw huwt) is schuldig aan echtbreuk: hij trouwt de vrouw van een ander (de scheidbrief maakte dat huwelijk niet ongedaan). Daarom verklaart Jezus: *Geen scheidbrief ontbindt het huwelijk!* De uitzondering 'tenzij wegens hoererij' heeft betrekking op deze regel. Gevallen van hoererij worden daarbij buiten beschouwing gelaten. Bij hoererij is de echtbreuk al een feit. Op zijn minst laat Matt 19:9 (evenals 5:32) ruimte voor een scheiding wegens overspel, ook al spreekt dit vers zich daar niet expliciet over uit, evenmin als over de consequenties daarvan met het oog op een tweede huwelijk.'

Volgens Van Bruggen heeft de uitzondering die Jezus noemt (tenzij wegens overspel) betrekking op de regel dat een scheidbrief het huwelijk niet ontbindt. Als er in Jezus' dagen in geval van hoererij een scheidbrief wordt gegeven dan is dat volgens hem dan ook *oneigenlijk* gebruik van de scheidbrief, want in geval van hoererij moest volgens de wet van Mozes geen scheidbrief worden gegeven, maar de doodstraf worden toegepast. (vgl. p.101 en p. 362). Voor God kan een eenmaal gesloten huwelijk door een scheidbrief niet ontbonden worden. Om de samenvatting van Van Bruggen op dit punt door deputaten nog eens te herhalen: 'Jezus keurt het **zonder meer** af als iemand zijn vrouw wegzendt'.

Vragen bij de uitleg

Maar wordt met bovengenoemde uitleg nu echt recht gedaan aan de uitzondering die Jezus noemt? Dat is een vraag waarmee ik blijf zitten. Daarbij is er nog iets dat bij mij vragen oproept. Van Bruggen maakt in zijn uitleg een tegenstelling tussen Mozes als wetgever, die - rekening houdend met de hardigheid van de mensenharten - *wel* het gebruik van de scheidbrief toestaat (omdat het Mozes te doen is om de inperking van de zonde) en Jezus. Hij is de wetgever met gezag, de meerdere van Mozes, die het *zonder meer* afkeurt dat iemand zijn vrouw wegzendt (omdat het de Here Jezus te doen is om het wegdoen van de zonden, dat nodig is voor het ingaan van Gods Koninkrijk) Is dat wel juist, is dat de tegenstelling?

Is Jezus een wetgever die Mozes in strengheid overtreft?

Van Mozes kan inderdaad gezegd worden dat hij wetgever is, die rekening houdt met de bestaande praktijk van echtscheiding bij Gods volk. Mozes verbiedt hier dat een vrouw, eenmaal weggezonden en hertrouwd, zich vervolgens weer aan haar eerste man zou verbinden. Dat (bepaalde!) hertrouwen wordt door Mozes verboden. Maar is de tegenstelling nu, dat Mozes wel de scheidbrief toestaat en Jezus het *zonder meer* afkeurt dat iemand zijn vrouw wegstuurt? En dat in tegenstelling tot Mozes dus voor Jezus geldt: *geen* scheidbrief ontbindt het huwelijk? En dat Jezus, in tegenstelling tot Mozes, *de* ontbinding van het huwelijk verbiedt? Blijft er als je Mozes en Jezus zo tegenover elkaar stelt wel ruimte voor de uitzondering van overspel waarover Jezus over spreekt? Wordt op die manier geen voet gegeven aan de gedachte dat Jezus een tweede Mozes is, een wetgever, die als meerdere van Mozes, ook *in strengheid* Mozes de meerdere is?

Mozes, die als strenge wetgever toch nog aan de gebrokenheid van het leven een plaats wist te geven, ook binnen Gods kerk, en die daarom het gebruik van de scheidbrief toestaat, al geeft hij aan dat er grenzen zijn (hertrouwen met de vrouw van wie je eerder gescheiden bent en die inmiddels ook alweer van een andere man gescheiden is, verbiedt hij). En Jezus, de tweede Mozes, die bij het aandringen om Gods rijk in te gaan, in alle gestrengheid met die gebrokenheid geen rekening houdt!

Of te wel, loop je met de uitleg van Van Bruggen, die de uitzondering (tenzij vanwege overspel) laat slaan op de regel, dat de scheidbrief het huwelijk niet ontbindt, niet het gevaar dat wij Jezus gaan zien als iemand die nog strenger is dan Mozes, die het zelfs *zonder meer* afkeurt dat iemand zijn vrouw wegzendt. Ja, als iemand die in zijn radicaliteit voor het hooghouden van Gods gebod van de huwelijks trouw geen enkel oog heeft voor de gebroken-

heid van de wereld, zelfs niet als er is sprake is van overspel? Maar is Jezus zo radicaal? Gaat Jezus helemaal voorbij aan de gebrokenheid, die er ook nu, in de nieuwtestamentische bedeling nog is? En is het te rijmen met wat Jezus zelf zegt in Matt. 5:32 (en in de paralleltekst Matt. 19:9) waar Hij met een verwijzing naar het paradijs waar God het huwelijk tussen man en vrouw instelde duidelijk zijn afkeuring uitspreekt over de echtscheiding, maar in dat verband wel als uitzondering noemt: *tenzij vanwege overspel*.

Of is de kerk strenger dan haar Heer?

Jezus houdt de wet van het paradijs hoog, maar tegelijk houdt Hij rekening met de gebrokenheid van deze wereld. Hij is daartoe zelf op aarde gekomen om zondaren rechtvaardig te maken. Hij kwam niet als strenge wetgever, nog strenger dan Mozes. Nee, Hij kwam als de zichzelf in liefde gevende *Middelaar*, die allereerst in onze plaats de wet van God voor ons kwam vervullen! (Matt. 3:15, 5:17) Als trouwe Uitlegger van de wet wijst Hij vervolgens in de Bergrede ook op dit aspect van de volmaaktheid die God in de wet vraagt, ondermeer in Matt 5:48: *wees dan volmaakt gelijk uw hemelse Vader volmaakt is*. Kortom, Jezus, Hij is onze lieve en barmhartige Here, die de Bergrede inzet met zaligsprekingen! Jezus lokt ons, Jezus moedigt ons aan om God naar zijn geboden te dienen. Jezus ontdekt ons aan onze zonden en vermaant ons!

Pleit dit alles er niet voor om in plaats van de uitzondering (tenzij vanwege overspel) te laten slaan op de regel, dat de scheidbrief geen huwelijk ontbindt, deze uitzondering te laten slaan op Gods verbod van echtscheiding? En dient de kerk de ruimte die Jezus hier op dit punt geeft (ook al liggen hier in praktijk allerlei voetangels en vraagt dit van de kerkenraden wel het een en ander) niet te honoreren? Jezus verbiedt met een verwijzing naar de instelling van het huwelijk in het paradijs krachtig de echtscheiding, *behalve als er sprake is van overspel*. Dient de kerk deze uitzondering die onze Here maakt niet te honoreren door te erkennen dat er dus in de praktijk ook echtscheidingen (kunnen) zijn die wel geoorloofd zijn? En dient de kerk aan mensen die dat betreft dan ook niet

de mogelijkheid van een tweede huwelijk toe te staan? Het gevaar is anders groot dat de kerk, ondanks alle goede bedoelingen, op het punt van huwelijk en echtscheiding strenger is dan de Heer van de kerk!

Jezus' woorden zijn allereerst blijde boodschap

Jezus' woorden (evenals zijn werken) moeten allereerst gezien worden als blijde boodschap: wat God in zijn wet van ons eist schenkt Hij ons in Christus die voor ons de wet zelf heeft vervuld. En door het geloof ontvangen wij dit geschenk van Christus' gerechtigheid. Zeker, dit vraagt dat wij op onze beurt, levend in alle gebrokenheid - zie wat Paulus hierover zegt in Romeinen 7:13-26 - ons in dankbaarheid van harte zullen *toeleggen* op het onderhouden van Gods geboden (dat is wat anders dan volmaakt volbrengen ervan, want dat lukt niet, zie hierover Zondag 44 HC). D.w.z. dat wij, ondanks dat we te maken hebben met de hardigheid van ons hart, ons toch van harte *voornemen* uit dankbaarheid voor Christus' verlossing ook naar het 7^e gebod te leven, waar ons de echtscheiding door onze Here Jezus zelf wordt verboden, behalve in geval van overspel.

Barmhartigheid en strengheid

Ten slotte, de kwestie van barmhartigheid en strengheid speelt vaker tussen Jezus en de Joden. Ik denk aan publieke zondares die bij Jezus werd gebracht, de geschiedenis die opgetekend staat in Johannes 7:53 - 8:11. De Joden komen Jezus verzoeken. Wat zal Jezus doen? Zal Hij streng zijn en haar veroordelen? Dan zal aan de mensen duidelijk worden dat ze met Jezus echt niet beter af zijn dan met Mozes. Is Hij barmhartig dan kunnen ze Jezus op een afwijking van de wet van Mozes betrappen. Maar Jezus blijkt hierin de meerdere van Mozes te zijn, dat Hij als Middelaar tussen God en mensen de zondares barmhartigheid bewijst (*heeft niemand u veroordeeld, dan zal ook Ik u niet veroordelen*) en intussen de wet van God hooghoudt als Hij tot de vrouw zegt: *zondig niet meer!*

Ds. Anne van der Sloot is predikant van de Gereformeerde Kerk te Bedum.

Belonging of believing

Moslims in Nederland 1

van binnen
naar buiten

Er leven ongeveer één miljoen moslims in Nederland. Wie zijn zij en wat geloven zij? Wat voor boek is de koran? Wat staat er zoal in en wie is de Jezus van de koran? Wat betekent de presentie van moslims voor ons als christenen en kerken? Wat zegt de Bijbel over onze omgang met hen? Op deze vragen wordt ingegaan in drie artikelen.

H.J. Takken ■

Moslims in Nederland vormen geen monolithisch blok. Dat was anders toen we met de eerste gastarbeiders te maken hadden, een tamelijk eenduidige groep van mannen uit Turkije en Marokko. Hun gezinnen zijn ondertussen al lang herenigd en hun (klein)kinderen groeien hier op. Deze nieuwe generaties verschillen sterk van de eerste generatie. De moslimjongeren van nu zijn vertrouwd met onze samenleving en spreken veelal goed Nederlands. Steeds meer jongeren volgen een goede opleiding en veroveren een plek op de arbeidsmarkt en in de politiek. Kenmerkend voor hen is de grote veelkleurigheid, diversiteit en flexibiliteit die zij in hun houdingen en standpunten weergeven. Terwijl het nieuws veelal focust op een politieke en gewelddadige islam, leven veel van deze jongeren met een spirituele en vrede zoekende islam. Terwijl ontsprende 'moslimjochies' in de steden steeds weer de aandacht opeisen, zijn de meeste moslims goede burgers die loyaal naar de samenleving zijn. Het schema van hieronder probeert dat aan te geven: twee aandachtseisende groepen aan de rand en twee onopvallende groepen in het midden.

1.	Ontspoord (crimineel)
2.	Seculier (modern)
3.	Bewust gelovend (believing)
4.	Extremistisch (gewelddadig)

Een Marokkaans spreekwoord luidt 'tussen de golf en de bek van de vis zitten'. Daarmee kan de eerste groep getypeerd worden. Ze zijn Marokkaans en Nederlands en tegelijkertijd naar hun gevoel geen van beide. Ze zitten ertussenin. Een identiteitscrisis en niet echt geaccepteerd zijn, frustreren deze jongeren en

zetten hen aan tot recalcitrant en crimineel gedrag.

Als jongeren uit deze groep hun identiteit gaan vinden in de islam, kan hen dat op 'het rechte pad' brengen zodat ze zich voorbeeldig gaan gedragen. Maar het is ook mogelijk dat ze hun heil zoeken bij predikers van geweld met sterke antiwesterse sentimenten en in de armen van fanatieke haatdragende moslims komen (4).

De meeste moslimjongeren behoren tot de groepen die het goed doen in onze samenleving (2 en 3). Binnen die twee groepen vind je een rijke schakering aan houdingen en visies. Discussies op Marokkaanse en Turkse websites illustreren hoe verschillend ze over allerlei onderwerpen denken. Velen van hen zijn beïnvloed door de secularisatie (2). Zij leven westers, houden zich niet aan alle voorschriften van de islam, zijn weinig te vinden in de moskee, maar zijn als het er op aankomt wel moslim, affectief, niet inhoudelijk. Ze zijn moslim omdat ze uit moslimouders geboren zijn en in een moslimmilieu zijn opgegroeid. De islam de rug toekeren zou verraad betekenen aan de eigen gemeenschap.

Van belonging naar believing

Er zijn er ook die, al waren ze moslim, bewust gekozen hebben voor de islam (3). Sommigen spreken van een bekering. Zij spreken vrijmoedig en op een sympathieke manier over hun islam. We zien in de korte geschiedenis van de islam in Nederland bij veel jongeren een verschuiving van *belonging* naar *believing*. Ze zijn 'geboren op het erf van de islam' en behoren daar als vanzelfsprekend bij. Maar dat is niet voldoende, ze willen bewust islamitisch geloven en werkelijk islamitisch leven. Zij doen de rituelen en vervullen trouw de voorschriften

van de islam, maar focussen op de geestelijke kracht die daarin gelegen is. Dus trouw vijfmaal daags bidden volgens de gedetailleerde voorschriften, maar met een geestelijke intentie. Ze lezen de koran, niet puur als een oefening in *tadjwied* (het zo mooi mogelijk reciteren als 'een Gode welbehaaglijk werk'), maar om daaruit Gods leiding te ontvangen.

Kritische vragen over het christelijke geloof

Deze jongeren vertellen fijngevoelig waarom ze geloven en wat ze geloven. Je ontdekt hun zelfbewuste houding en, als er ontmoetingen ontstaan, ook hun kritische vragen over het christelijke geloof. Tegenover een ingewikkelde redenering van een drie-eenheid stellen zij de eenvoud van het ware monotheïsme van de islam. Tegenover een Jezus die een verwekte Zoon van God zou zijn, stellen zij Mohammed en Jezus als menselijke profeten, niet meer en niet minder. Tegenover een zwak en - naar hun mening - lui makend genadegeloof van christenen, stellen zij het actieve van de islam. Tegenover onduidelijke richtlijnen in het christendom stellen zij de heldere voorschriften van de islam die de mens stimuleren tot het goede. Vasten wordt beleefd als een waardevolle oefening van het lichaam om de mentaliteit te versterken. Vijfmaal daags bidden is een vorm die helpt om werkelijk aan het bidden toe te

komen. Waar blijft de discipline van de discipelen van Jezus? Zo vragen zij zich af.

Wij, in het bijzonder onze jongeren, zullen in toenemende mate met deze moslims te maken krijgen en uitgedaagd worden het christelijke geloof te verwoorden in die context en antwoorden te geven op vragen die zij stellen. Het is raadzaam ons diepgaand te bezinnen op de vragen en zo 'verantwoording afleggen van de hoop die in ons is'.

Herman Takken is stafwerker van Evangelie & Moslims te Amersfoort.

Evangelie & Moslims is een stichting voor getuigenis en dienst onder moslims in Nederland en doet aan toerusting van christenen voor de ontmoeting met moslims. Medewerkers geven ook pastorale zorg aan MBBers en werken aan de opbouw van hun geloof. Wilt u meer weten over het geloof en de leefwereld van moslims en geholpen worden bij de bezinning op de omgang met moslims, neem dan contact op met Evangelie & Moslims te Amersfoort, 033-4659290, of per email buro@evangelie-moslims.nl. Of bekijk de website www.evangelie-moslims.nl om een indruk te krijgen van activiteiten en materialen die er op het gebied van de islam en de koran zijn.

Nederlandse Stichting "Verpleegkundigen voor Israël"

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I stelt zich al **30 jaar** ten doel:
Israël helpen met de verpleging
van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Verpleegkundige Hulp discrimineert niet...

Giften graag op giro 3885840
t.n.v. Penn. VVI, Postbus 476,
3440 AL Woerden
email: adm.vvi@planet.nl
internet: www.zorg4israel.nl

Ook bemiddeling bij uitzending vrijwilligers

Geeft u óm Israël, geef dan vóór Israël

uit de kerken

Kampen-Noord - beroepen : G. Zomer te Zwolle-West

Den Ham - beroepen: Z.J.C. van Harten te Blije-Holwerd in combinatie met Ferwerd-Hallum

Barendrecht - beroep aangenomen : H.D. Bondt te Nunspeet en Heerde (beide deeltijd)

Drogeham - bedankt voor beroep: H.D. Bondt te Nunspeet en Heerde

Maakbaar?

meegelen

Radix (gereformeerd wetenschappelijk tijdschrift) bood een themanummer over 'maakbaarheid'. Het eerste artikel is van Jan H. van Bommel (emeritus hoogleraar medische informatica).

T. Groenveld ■

Hieruit enkele fragmenten:

"De wereld lijkt maakbaar. De wetenschap versterkt dit gevoel en straalt groot vertrouwen uit in eigen kennis en kunde. 'Geef ons de financiële middelen en wij zorgen ervoor dat er ook morgen voldoende energie is en dat ieders gezondheid blijft gewaarborgd.' 'Stop het kooldioxide in de grond, plant een boom, ga rijden op biobrandstof en het milieu is gered.' 'Laat wetenschappers experimenteren met embryo's en er komen implanteerbare organen'. Het aantal beloften is eindeloos. De mens is weliswaar tot veel in staat, maar wat wij maken, breekt ons vaak bij de handen af. Prachtig, wat er allemaal tot stand is gebracht; niet te tillen wat er soms aan problemen is veroorzaakt. De wereld blijkt *niet* maakbaar; de tijd van ongebreideld optimisme is voorbij. (...)"

Er is niets nieuws onder de zon.

"Machthebbers hebben in alle tijden geprobeerd de samenleving naar hun hand te zetten. Nebukadnezar: "Is Babel niet indrukwekkend, de koningsstad die ik door mijn grote macht heb gebouwd tot eer van mijn majesteit?" (Daniël 4:27) Hij betaalde ogenblikkelijk de prijs voor zijn grootheidswaan. Het rijk van de Macedonische Alexander was een kort leven beschoren. Hij werd nog geen 33 jaar en zijn wereldrijk viel in vier stukken uiteen. Het Romeinse Rijk bestond heel wat langer, maar werd ten slotte moreel uitgehold. Meer recent kunnen we denken aan het Derde Rijk of de Sovjet-Unie; het eerste ging te grond door aanvallen van buiten, de tweede werd van binnen uit voos en viel uiteen. Je kunt gevoeglijk zeggen dat alle pogingen van de mens om een samenleving naar eigen inzicht te vormen, gedoemd zijn te mislukken. Ik ken geen positieve voorbeelden - noch uit de tijd van het vroege Egypte of Babylonië,

noch uit de periode van de Grieken of de Romeinen, van de keizerrijken van China of Japan, noch uit het Oude Testament, zoals in de tijd van David of Salomo. Moge dit alles gelden voor vroeger - het is nu niet anders. Neem de Verenigde Staten. Na de interventies in Vietnam, Iran, Libanon, Somalië, Irak en Afghanistan is men heel wat realistischer gaan denken over de maakbaarheid van een samenleving naar westers model. Politieke maakbaarheid blijkt een utopie."

De politiek maakt geen volmaakte toekomst, de wetenschap ook niet.

"Is dat idee niet juist kenmerkend voor de mens van na de Verlichting, die meende het wel zelf te kunnen redden en heimelijk geloofde in de realisering van het paradijs op aarde?"

Dat paradijs komt nog: de nieuwe aarde, waarop gerechtigheid woont. Dat betekent niet dat we maar moeten afwachten.

"De houding van een christen is er juist één van: handen uit de mouwen, werken aan een beter milieu, efficiëntere energievoorziening en schoner water, een hogere kwaliteit van leven, aan het wegnemen van de Noord-Zuid tegenstellingen in deze wereld en een betere verdeling van de welvaart. Ja, het breekt ons bij de handen af. Nee, het is ons niet te doen om het hier en nu, alsof het alleen daarom gaat. Het gaat in de eerste plaats om het aanreiken van de beker water (Marcus 9:41). Maar als wij iets geleerd hebben, is het wel dat de wereld niet maakbaar is, langs politieke noch langs wetenschappelijke weg. Intussen wachten wij, maar niet lijdelijk, op de doorbraak van de nieuwe schepping."

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.